



**Sendikal Hakların
Ulusalüstü Kuralları
Oluşumu ve Uygulanması
(1919- 2014) Cilt 1**

Prof. Dr. Mesut GÜLMEZ
Hatiboğlu Yayınevi

Gülmez'in Çalışmasına Soma'dan Bakmak: Sendikal Haklar, Hemen Şimdi!

Onur BAKIR*

Soma faciası, Türkiye'de toplu iş cinayetlerin yalnızca sendikasız işyerlerinde değil; sendikal ve toplu iş sözleşmeli işyerlerinde de yaşanabildiğini bir kez daha gözler önüne serdi. Tüm "teknik" göstergelerin büyük çaplı bir kazayı işaret ettiği, günler hatta haftalar öncesinden riskin sadece uzmanlarca değil, bizzat "kömüre değince elimiz yanıyordu" diyen işçilerce de görüldüğü Soma'da; işverenin yükümlülüklerini yerine getirmemiş olmasından daha dikkat çekici bir durum daha söz konusuydu. Sendikal bir işyerinde, bu kadar ciddi ve yaşamsal bir sorunun varlığı halinde, sendikal örgütlenmenin sağladığı avantaj ve güvence içinde ilgili süreçlerin işletilmesi, sendika kanalı ile işçilerin yaşam ve sağlıklarını korumak amacıyla müdahalede bulunması ve facianın ortaya çıkmaması için gerekli çalışmaların yapılması beklenirdi. Ancak bunların hiçbiri Soma'da yaşanmadı. Türkiye işçi sınıfı için artık neredeyse bir kural haline almış olan, "işini kaybetmemek için sağlığını hatta yaşamını kaybetme riskini göze alma" ikilemi, Soma'da da karşılık buldu. 300'den fazla sendikal işçi, sendikal ve toplu iş sözleşmeli bir işyerinde, göz göre göre yaşamını kaybetti. Sözün özü, Soma, Türkiye'de sendikal haklar ve sendikal hareketin mevcut durumuna da ayna tuttu.

Soma'dan Sendikal Haklara...

Soma faciasının ardından Türkiye'nin ILO'nun 176 Sayılı Madenlerde Güvenlik ve Sağlık Sözleşmesi'ni hala onaylamamış olması çokça tartışıldı, hatta "Sözleşme onaylanmış olsaydı, kazanın önüne geçilebileceği" iddia edildi; AKP hükümeti de Sözleşmenin onaylanacağını kamuoyuna duyurdu. Ancak Türkiye'nin onaylamış olduğu ILO Sözleşmelerini ne derece uyguladığı, daha da önemlisi ILO Sözleşmelerinin uygulamada karşılık bulabilmesinin en önemli teminatının örgütlü ve güçlü bir emek hareketinin varlığı olduğu, böyle bir hareketin varlığı ile de ILO'nun 87 ve 98 Sayılı Sözleşmelerinin son derece yakın bir ilişki içinde olduğu gerçeği, tartışma konusu olmadı. Bu bağlamda ILO'nun 87 ve 98 Sayılı Sözleşmelerinden, bu Sözleşmelere baştan aşağı aykırı olan 6356 Sayılı Sendikalar ve Toplu İş Sözleşmesi Yasasına, bu Yasadan Türkiye'nin sendikalaşma bakımından Avrupa'nın en alt sıralarında, iş cinayetleri bakımından ise zirvesinde olduğu gerçeğine, bu gerçekten de sendikal bir işyerinde yaşanan işçi kıymına

* Sosyal-İş Sendikası Uzmanı, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Doktora Programı Öğrencisi.

uzanan bir hattan söz etmem mümkün. Çizgisel değil, sarmal bir biçim alan bu hatta Soma ile ILO'nun sendikal haklara ilişkin Sözleşmeleri, iki uçta değil, yan yana duruyor...

6356, Sendika Hakkı, Yaşam Hakkı

Zira Türkiye’de 12 Eylül’den bu yana yürürlükte olan sendikal mevzuat, Türkiye’de sendikalaşma oranının yüzde 5'lere kadar gerilemesinin en önemli nedenlerinden biri olmakla kalmıyor, çalışma yaşamı içinde giderek daha dar bir alana sıkışan sendikal hareketin şekillenmesinde de büyük rol oynuyor. Sendikal hakların ulusalüstü kurallarını yok saymak söz konusu olduğunda 12 Eylül ürünü 2821-2822 Sayılı Yasaların mirasını “başarıyla” geleceğe taşıyan 6356 Sayılı Yasa, bu Yasanın sınırları içinde kaldığı sürece özgür bir sendikacılığa cevaz vermiyor. “İşkolu sendikacılığını” şart koştuğu gibi, bunu işkolu barajı ile de perçinleyen, “tazminat” odaklı bir sendikal güvenceyi ancak iş güvencesi kapsamında olan işçilere tanıyan, toplu pazarlık hakkını işkolu ve işyeri barajları ile cendere altına alan, işverenlere “yetki itirazı” aracılığı ile sendikalaşmayı yok etme ya da sendikayı taviz pazarlığına mahkûm etme olanağı tanıyan, grev hakkını adeta kuşa çeviren 6356 Sayılı Yasa, bir yandan sendikal örgütlülüğün büyümesinin önündeki en önemli engellerden birini teşkil ederken, bir yandan da sendikal hareketi neredeyse nefessiz bırakacak kadar katı sınırlar çiziyor.

Hem nitel hem nicel anlamda giderek eriyen Türkiye sendikacılık hareketindeki baskın eğilim, “bu yasal çerçeve içinde kalarak en azından mevcut durumunu sürdürme” olunca Türkiye tarihinin en büyük iş cinayetlerinden birinin sendikal bir işyerinde yaşanmış olması çok da şaşırtıcı olmuyor. Yukarıda işçiler bağlamında değindiğimiz “işini kaybetmemek için sağlığını hatta yaşamını kaybetme riskini göze alma” ikileminin bir benzeri de sendikalar için gündeme geliyor: sendikalar mevcut durumlarını korumak adına, işverenler ve hükümetlerle karşı karşıya gelmemeyi, ters düşmemeyi esas alan bir çizgi izledikleri ölçüde bağımsızlıklarını giderek kaybediyor, üyelerinin hak ve çıkarlarını koruyamıyor, neticede hem mevcut hem potansiyel üyeleri nezdinde meşruiyetlerini giderek yitiriyor. Bunun bedeli sendikal bir işyerinde 300’den fazla işçinin yaşamını yitirmesi de olabiliyor.

Soma'nın aynasından bakıldığında Türkiye’de sendikal haklar ve sendikal hareket iç açıcı bir tablo çizmiyor...

Sendikal hakların savunusuna çağrı!

Prof. Dr. Mesut Gülmez’in, Hatipoğlu Yayınları’ndan çıkan “Sendikal Hakların Ulusalüstü Kuralları, Oluşumu ve Uygulanması, 1919-2014 100. Kuruluş Yıldönümü Eşiğinde UÇÖ/ILO İlkeleri” başlıklı çalışması, tam da bu noktada, ulusal yasaların cenderesinde boğulanlara, sendikal hakların ulusalüstü kurallarını

anımsatarak, bu zeminde başka bir sendikal hareketin mümkün olduğunu anımsatıyor. Gülmez'in çalışmasının akademik, analitik ve bilimsel derinliği üzerine çok şey söylenebilir; ancak bu kitap, kanımızca, her bir satırında ve her bir satır arasında evrensel insan hakları olarak sendikal hakların tarihsel birikimini ve oluşumunu yeniden ve yeniden önümüze koyuyor! Türkiye'de sendikal hareketin her geçen gün kan kaybettiği, üyelerinin yaşam hakkını dahi koruyamaz hale geldiği, ulusal mevzuatın sendikal hakların özgürce kullanılmasının önündeki en büyük engeli teşkil ettiği göz önünde bulundurulduğunda, Gülmez'in çalışması, yalnızca akademik değil sendikal ihtiyaçlara da yanıt veriyor; ulusal yasaların çizdiği dar çerçeve yerine, sendikal hakların ulusalüstü kurallarına ve bu kuralların hak öznelerince doğrudan uygulanabilirliğine işaret ediyor. Gülmez, tam da sendikal haklara ulusalüstü düzeyde bir saldırının grev hakkı üzerinden başladığı ve giderek büyüdüğü bir dönemde, sendikal hakların evrensel savunusuna çağırıyor (2014: 690)!

Çeyrek Asırlık Birikim ve Bir Üçlemenin İlk Cildi

Gülmez'in "Sendikal Hakların Uluslararası Kuralları ve Türkiye (UÇÖ/ILO Sözleşme ve İlkeleri)" başlıklı çalışması 1988'de yayınlanmış, aradan geçen çeyrek asırda, alanın en temel kaynaklarından biri haline gelmişti. Bu süre zarfında Gülmez, sayısı ancak yüzlerle ifade edilebilen makale ve kitap ile sendikal hakların ulusalüstü kuralları üzerine üretimde bulunmayı sürdürdü. Anayasa'nın 90. maddesinin de değiştiği 2004 Anayasa değişikliği öncesinde olduğu gibi sonrasında da sendikal hakların ulusalüstü kurallarını dikkate almamayı alışkanlık haline getirmiş olan yasama ve yargıdaki eğilime öğretilerdeki baskın görüşün de eklemlendiği bu çeyrek yüzyılda, Gülmez, oluşturduğu bu külliyat ile "sendikal hakların ulusalüstü kuralların doğrudan uygulanabilirliği" fikrinde ısrar ettiği gibi, bu fikrin hukuksal ve bilimsel zeminini sürekli olarak zenginleştirerek bugüne taşıdı. Gülmez'in yeni çalışması, bizzat kendi deyimiyle 1988 tarihli çalışmasının güncellenmesi ve genişletilmesinin de ötesine gidiyor (2014: 13), çeyrek asrı aşan bir birikimin izdüşümlerini, kaynakçası ile birlikte 766 sayfalık bir kitapta okurun ilgisine sunuyor. Esasında bu çalışma, üç ciltlik bir çalışmanın ilk cildi. Gülmez, kitabın önsözünde ikinci ciltte "Türkiye'de Sendikal Haklarda Uyum Sorunu"nu, üçüncü ciltte ise "Türkiye-UÇÖ İlişkileri"ni ele alacağını belirtiyor (2014: 8).

ILO ve ILO İlkelerinin Oluşumu ve Evrimi

Önsöz, giriş ve sonuç bölümleri dışında 14 bölümden oluşan ve Türkiye'de ILO Sözleşmeleri/İlkeleri bağlamında sendikal haklar üzerine yapılan en kapsamlı çalışma niteliğini taşıyan kitabın giriş bölümünde, Gülmez, ILO'nun kuruluşuna giden süreci, üçlülük ilkesi ve ILO'nun Anayasal organlarının oluşumunu ele aldıktan sonra, ILO'nun kural üretme süreçlerinin evrimini masaya yatırıyor.

Kitabın 1. Bölümünde 1919-1939 yılları arasında sendikal hak ve özgürlükleri inceleyen Gülmez, 2. Bölümde Filadelfiya Bildirgesi ve ardından 87 ve 98 Sayılı ILO Sözleşmelerinin oluşum sürecini, 3. Bölümde, 2'nci Dünya Savaşını izleyen dönemde sendikal haklar üzerine kabul edilen tavsiye ve sözleşmeleri, 4. Bölümde ise 151 ve 154 sayılı ILO Sözleşmelerinin oluşumunu mercek altına alıyor. ILO arşivinde yaptığı çalışma ve incelemeleri, giriş ve takip eden dört bölümde sistematik biçimde sunan Gülmez, ILO ve ILO kurallarının oluşum sürecini, bizzat bu sürecin aktörlerinin çalışma ve tartışmaları ışığında, tarihin tozlu raflarından indirerek okurun önüne koyuyor.

Sendikal Haklar, ILO İlkeleri ve Denetim Mekanizmaları

Kitabın 5. ve 11. Bölümleri arasında sendikal haklara ilişkin ILO kural ve ilkelerini ele alan Gülmez, “sendika kurma ve üye olma hakkını, sendikal örgütlerin haklarını, grev hakkını, sendikal örgütlerin devlete karşı güvencelerini, sendikal haklar ve kişi özgürlüklerini, örgütlenme hakkının özneli ve işverene karşı korunmasını ve toplu pazarlığın geliştirilmesini” tek tek inceliyor. ILO ilkelerini; hazırlık, tartışma ve karar aşamalarıyla tarihselliği içinde inceleyen Gülmez, Sözleşme kurallarını ve ILO ilkelerini, Sendika Özgürlüğü Komisyonu kararları ve Uzmanlar Komisyonu'nun görüş ve gözlemleri ışığında tartışıyor. Son üç bölümde sosyal ve sendikal haklarda birinci, ikinci ve üçüncü kuşak koruma yöntemlerini, bir başka deyişle ILO denetim ve izleme yöntemlerini masaya yatan Gülmez, çalışmasının sonunda bu yöntemlerin şemasını da sunuyor.

ILO İlkeleri ve Yorum Sorunu

Gülmez'in tüm çalışması boyunca, ILO ilkelerini, ILO denetim organlarının karar, görüş ve gözlemleri ekseninde yorumlamasının altını özellikle çizmek gerekiyor. Zira ILO Sözleşmelerini, ILO denetim organlarının içtihatlarından soyutlamak, Sözleşme metinleri ile sınırlı bir çerçeve içinde ulusal mevzuatın ILO Sözleşmelerine uygunluğunu tartışmak kanımızca, sendikal hakların ulusalüstü kurallarının inkârından başka bir anlam taşıyor. Gerek öğreti gerek yargıda bu yönde güçlü bir eğilimin varlığı göz önünde bulundurulduğunda, Gülmez'in sendikal haklar bağlamında ILO Sözleşmeleri ve ilkelerinin olgulara dayalı, detaylı ve derinlemesine bir yorumunu sunan çalışması daha da önem kazanıyor. Öte yandan, kitapta, farklı ülkelere ilişkin ILO denetim organlarınca tespit edilen aykırılıkların serimlenmesi, ILO denetim organlarının çalışma ve kararlarının hem sayısal hem içerik yönünden dökümlerine de yer verilmesi, karşılaştırmalı analizler için de son derece önemli bir altyapı sağlıyor. Gülmez Türkiye'de sendikal haklarda uyum sorununu 2. cilde bırakmış olsa da, kitap, çok sayıda benzer örnek üzerinden, Türkiye'nin uyum sorununu da gözler önüne seriyor.

“Birkaç Sözün Son Sözü”

Gülmez, çalışmasının sonunda 2012’de “grev hakkı” tartışmaları üzerinden başlayan kriz ve saldırının grev hakkıyla sınırlı olmadığına bir kez daha dikkat çekiyor. Gerçekten de ülkemizde Soma örneğinin de bir kez daha önümüze koyduğu sendikal haklar sorunu, sadece Türkiye’de değil tüm Dünya’da derinleşiyor. Bize de, yazının sonunda, son sözü Mesut hocanın son sözlerine bırakmak düşüyor:

“Birkaç sözün son sözleri olarak diyorum ki:
‘Elveda grev hakkı!’ dememek için,
Durdurun bu saldırıyı!
Kurtarın grev hakkını bu saldırıdan!
Yalnızca grev hakkını değil kuşkusuz...
UÇÖ sistemine,
Tüm sendikal ve sosyal haklara,
İnsan haklarının uluslararası korunması sistemine yönelik bu saldırıyı,
Bir kez daha yaşanmamak üzere durdurun!” (2014: 690).

KAYNAKÇA:

- Gülmez, M. (1988) **Sendikal Hakların Uluslararası Kuralları ve Türkiye (UÇÖ/ILO Sözleşme ve İlkeleri)**, Ankara: Türkiye Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü Yayınları, Yayın No:223.
- Gülmez, M. (2014) **Sendikal Hakların Ulusalüstü Kuralları, Oluşumu ve Uygulanması, 1919-2014 100. Kuruluş Yıldönümü Eşiğinde UÇÖ/ILO İlkeleri**, Güncellenen ve Genişletilen 2. Baskı, Ankara: Hatiboğlu Yayınları.